

FØDEVAREKRISEN – ET WAKE-UP CALL?

Henning Otte Hansen, Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet

Fødevarekrisen indeholder både kort- og langsigtede udfordringer. I bedste fald er der skabt en krise og brudflade, som kan skabe forandring og udvikling på længere sigt. En forandring, hvor teknologi i den brede forstand er altafgørende.

Fødevarekrise: ikke noget nyt fænomen

Vi står midt i en global fødevarekrise i form af stærkt stigende landbrugs- og fødevarepriser. Fødevarekrisen startede i midten af 2020 på grund af svindende kornlagre, dårlig høst flere steder i verden og logistikproblemer. Krigen i Ukraine har skabt usikkerhed og reduceret forsyningerne til verdensmarkedet, hvilket har presset priserne yderligere i vejret.

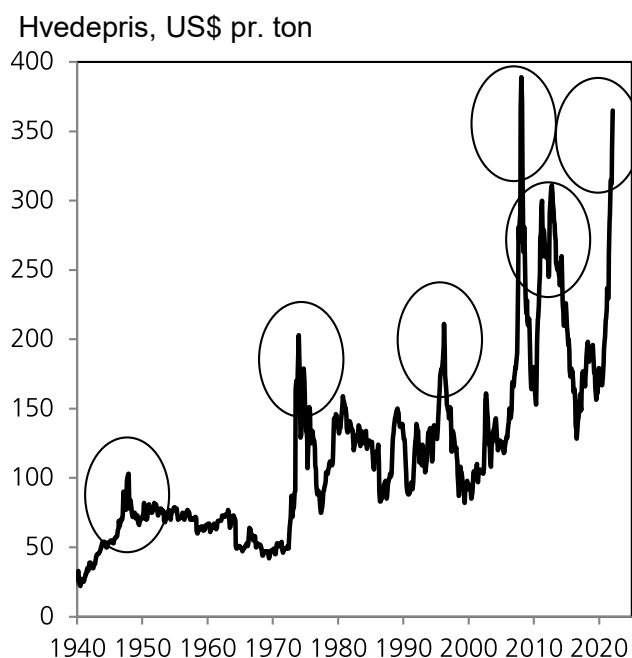
Fødevarekriser er dog ikke noget nyt fænomen: Vi havde også en fødevarekrise i 2007-08 og igen i 2010-11. I begge tilfælde så vi store prisstigninger på landbrugsråvarer, som relativt hurtigt blev sendt videre i værdikæden og blev til dyrere fødevarer i kølediskene.

Som figur 1 viser, ser prisboblerne ud til at komme oftere og oftere.

Disse fødevarekriser var til dels forudsigelige, dels hurtigt overstået: Kornlagrene havde gennem flere år været faldende, og det medførte mindre udbud, frygt for mangelsituationer og dermed stigende priser. De stigende priser fik imidlertid produktionen til at stige endnu mere, og dermed faldt priserne igen til et normalt la-

vere niveau. Der blev relativt hurtigt skabt en ny markedsbalance.

Figur 1. Verdensmarkedspris på hvede, 1940-2022

Kilde: Egen fremstilling på grundlag af USDA (2022)

Ukraine havde også en væsentlig rolle i fødevarekrisen i 2010-11: Tørke og efterfølgende brande betød, at landets kornproduktion og -eksport faldt markant. Ukraine er et vigtigt landbrugsland – ofte benævnt som Europas kornkammer – så derfor påvirkes verdensmarkedet hurtigt, når landets planteproduktion reduceres.

Den nuværende fødevarekrise adskiller sig fra de foregående, hvor naturen og vejrforholdene var de vigtigste årsager. I den nuværende fødevarekrise er det geopolitiske forhold, som har været en væsentlig årsag til prisstigningerne. Derfor kan krisen blive mere langtrukken, markedet kan ikke fungere frit og genskabe balance, og både energi- og fødevareforsyning er blevet en del af et politisk spil. Høje energipriser og høje fødevarepriser hænger tæt sammen.

Kompleks fødevarekrise – men et wake-up call

Fødevarekrisen er kompleks og indeholder mange dimensioner: Politik, markeder, teknologi, forskning, internationalisering, klima og miljø, hungersnød, landbrugsudvikling, udviklingsbistand og velfærdsfordeling. Det betyder, at der skal findes mange løsninger. Det betyder også, at nogle løsninger kan være effektive på nogle områder men måske kontroversielle på andre områder.

For eksempel vil der ofte være konfliktflader mellem politik, teknologi og miljø – berettiget eller uberettiget – når man diskuterer løsninger på fødevarekriser.

Fødevarekrisen vil sandsynligvis blive relativt kortvarig, men den er et passende wake-up call for os alle: Fødevaremarkederne og fødevaresystemerne er under pres, når et angreb på enkelt land

og dets landbrugsproduktion kan skabe så meget ubalance og usikkerhed på verdensmarkedet. Det positive ved fødevarekrisen er, at der derved er skabt en brudflade, som kan skabe forandring og udvikling.

Teknologi er altafgørende

Teknologi i ordets brede definition er altafgørende, når man diskuterer løsninger på fødevarekriser og den fremtidige fødevareforsyning. Teknologi i form af planteforædling, mekanisering, innovation og vidensdeling er helt nødvendig: Verdens samlede landbrugsareal kan ikke udvides ret meget mere uden at inddrage sårbare eller uproduktive arealer, så der skal produceres langt mere på det nuværende areal.

Gennem det seneste årti er høst-udbyttet i verdens samlede kornproduktion steget med i gennemsnit 1-2 pct. om året. Det har dog ikke været tilstrækkeligt i de senere år, hvor efterspørgslen er steget mere end udbuddet. Resultatet har været mindre kornlagre, som presser priserne i vejret.

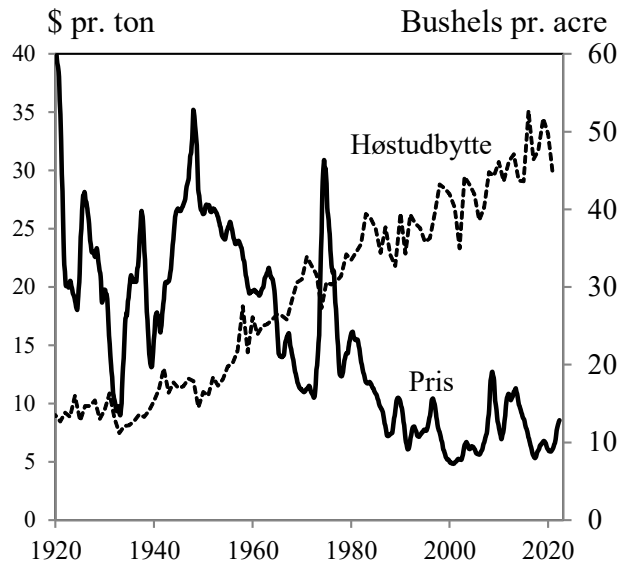
Teknologi i form af planteforædling var netop midlet, som skabte den grønne revolution i 1960'erne, og som reducerede sult og hungersnød i store dele af Asien i denne periode.

Teknologien er også meget vigtig i dansk landbrug og er et samfundsøkonomisk gode: Teknologi i form af planteforædling, avlsarbejde, mekanisering, digitalisering m.m. er grundlaget for en produktivitetsudvikling, som igen medfører et realprisfald på landbrugs- og fødevarer.

Som figur 2 viser, er der en klar korrelation mellem produktivets- og prisudvikling: Produktivitetstigninger muliggør – og er en forudsætning for – realprisfaldet på hvede.

Denne sammenhæng gælder generelt i landbruget.

Figur 2. Udvikling i høstudbytter og realpris på hvede i USA, 1920-2021

Note: Pris = realpris (deflateret med forbrugerpris-indeks)
Høstudbytte i USA

Kilde: Egen fremstilling på grundlag af USDA (2022 + flere årgange) og FAO (2022)

Teknologien og produktivitetsstigningerne har flere fordele og gavnlige effekter for samfundsøkonomien: Der frigøres arbejdskraft til anvendelse i andre erhverv, og den økonomiske velfærd øges via relativt lavere fødevarepriser for forbrugerne.

Teknologi er kun en del af løsningen, og teknologien i den brede forstand skal både tilpasses de lokale forhold og spredes helt ud til landmændene. Vi lever i en verden med både sult og overflod. Når der således stadig er sult flere steder i verden, skyldes det ulighed, regionale problemer og manglende overførsel af viden og teknologi mellem lande. Disse forhold skal i sagens natur også indgå i løsninger på langsigtede fødevarekriser.

Kort- og langsigtede problemer

Det er vigtigt at skelne mellem kort- og langsigtede problemer og løsninger.

De kortsigtede problemer er især de manglende eller dyrere basale fødevarer i nettoimporterede udviklingslande. Den fattige del af befolkningen i byerne bliver især ramt, fordi de i forvejen bruger en stor del af deres indkomst på fødevarer, og fordi de ikke kan skaffe fødevarerne på andre måder end ved at købe dem. På kort sigt kan disse problemer i et vist omfang afhjælpes via nødhjælp, salg fra stødpude-lagre, forbrugertilskud, bedre markedsforhold m.m.

Her er der brug for målrettede sociale tiltag og ikke bredt dækkende pristilskud.

De langsigtede problemer eller udfordringer består i at sikre en fortsat stigende landbrugsproduktion, som kan opfylde efterspørgslen fra en stigende og mere velhavende befolkning. Dette skal ske på en – i alle henseender – bæredygtig måde, hvilket er en langt større udfordring end den aktuelle fødevarekrise.

Landbrugsjord bliver en endnu mere knap ressource: 2 mia. hektarer landbrugsjord er allerede ødelagt på grund af erosion, saltophobning, ørkenspredning m.m. Det samlede landbrugsareal pr. indbygger i verden falder år for år, og det sker især i de underudviklede lande. Landbrugsjord skal også bruges til energiformål, skovplantning og fiber- og materialeproduktion, så nye teknologier er helt nødvendige i denne udvikling.

Forslag om at "madspild kan reduceres", eller "vi skal spise færre animalske fødevarer og flere planteprodukter" er gode delløsninger, men det er ikke tilstrækkeligt til at løse hverken de aktuelle eller de fremtidige fødevarekriser.

Fødevarekrisen bruges også som undskyldning for tiltag, som grundlæggende intet har med fødevarekrisen eller dens konsekvenser at gøre. Her gælder det om at skille tingene ad og se kritisk på problemer, årsager og løsninger.

To forskellige men sammenhængende kriser

Det er vanskeligt at skulle prioritere mellem de to kriser: Er det vigtigere at løse fødevarekrisen end klimakrisen? Der er helt sikkert en række dilemmaer i denne problemstilling:

På den ene side skal verdens samlede produktion af landbrugs- og fødevarer konstant øges for at løse de globale problemer, som fødevarekrisen har skabt og for at imødekomme den stigende efterspørgsel.

På den anden side vil en kraftigt stimuleret fødevareproduktion med f.eks. inddragelse af miljøfølsomme arealer alt andet lige have negative effekter på klimaet. Opgaven består i at finde løsninger på begge kriser, som ikke konflikter.

Risiko for ny protektionisme

Der er en risiko for, at fødevarekrisen resulterer i ny protektionisme, stærkere selvforsyningsmål og mere indelukthed.

Der er allerede eksempler på, at lande indfører eksportforbud for korn. Af frygt for at fødevarekrisen vil medføre indenlandsk mangel på fødevarer og sult, vil man afskærme sig fra omverdenen og beskytte den indenlandske fødevareforsyning. Det vil blot forværre den internationale fødevarekrise og forsinke en genskabelse af markedsbalance og dermed igen normale fødevareforsyninger på globalt plan. Protektionisme er ikke løsningen på en global

fødevarekrise, og især de fattige og underudviklede lande vil blive tabere, og risikoen for sult og hungersnød vil stige.

Kilder

FAO (2022): FAOSTAT

<http://www.fao.org/faostat/en/#data>

USDA (2022): Wheat data. All Years

<https://www.ers.usda.gov/data-products/wheat-data.aspx>

USDA (flere årgange): Census of Agriculture

<https://www.nass.usda.gov/AgCensus/>